

Склярова О.П.*

МЕТАФОРИЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ НАЦІЇ У СУЧАСНИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТАХ

In the article the author analyses the metaphorical depiction of the components of the concept AMERICAN NATION, represented by the frames migration, territory, political, religious, social and intellectual life in the popular science texts about the USA.

Метафора як мовна одиниця пронизує не лише мову, а й концептуальну систему (концептуальну картину світу) носіїв різних мов. Люди думають та діють у термінах метафоричних моделей у різних ситуаціях, називаючи різні концепти. Когнітивний підхід до вивчення метафори пропонує розглядати її компоненти не як реалії, що належать об'єктивному світу, не як лексичні одиниці, що відображають зміст цих реалій у мові, а як носії знань про світ, що мають певний концептуальний зміст.

У роботі досліджується метафора як засіб репрезентації знань про історію, суспільне та політичне життя Сполучених Штатів Америки, що формують концепт АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ, на матеріалі науково-популярних текстів. Вибір матеріалу був не випадковим, оскільки установка на експресивність, як невід'ємна частина науково-популярного дискурсу, знаходить своє відображення у постійному прагненні автора до найбільш яскравої та вдалої форми репрезентації інформації та донесення її до читача. Найбільш вдалим та дієвим засобом реалізації принципу експресивності є відхід від нейтрального стилю, пов'язаний з використанням метафори, адже їй належить провідне місце серед інших засобів мовної виразності, що обумовлено її лаконічністю, образністю та експресивністю. Саме аналіз метафори дозволяє створити уявлення про основні цінності, домінанти та принципи концептуалізації світу американцями.

Актуальність дослідження зумовлена, по-перше, інтересом у сучасній лінгвістиці до вивчення процесів концептуалізації та категоризації, до різних форм репрезентації знань; по-друге, необхідністю використання нового підходу до вивчення метафори, що дозволить розглянути це мовне явище не як стилістичний прийом автора науково-популярного тексту, а як засіб концептуалізації знань про історію, політичне та соціальне життя країни. Це обумовлює необхідність вивчення закономірностей, що впливають на формування концептосфери американського етносу у зв'язку зі значним впливом, що його здійснює американська культура та її система цінностей на весь світ на даному етапі розвитку людства.

Вивчення тенденцій у дослідженні метафори свідчить про те, що найбільший потенціал мають когнітивно-дискурсивні концепції, представлені у роботах Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Н.Д. Арутюнової, Н.Н. Болдирева та ін. У сучасних теоріях метафора визначається як універсальне явище, механізмом якого виступає концептуалізація, що актуалізується у дискурсі та являє собою етапи розвитку мовної одиниці.

Оскільки метафора розглядається нами перш за все як засіб репрезентації та сприйняття події чи явища, предметом аналізу виступають метафоричні структури, що вико-

* аспірантка кафедри англійської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ристовуються авторами для актуалізації знань про різні аспекти життя американського суспільства та Сполучених Штатів загалом, що утворюють концепт АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ та сприяють розумінню національних особливостей американського суспільства.

Матеріалом цього дослідження монографії американських істориків, політологів, соціологів, присвячені висвітленню різних аспектів формування та розвитку американської нації, загальною кількістю близько 2,500 сторінок, у межах яких було проаналізовано близько 500 прикладів.

У процесі когнітивно-дискурсивного аналізу концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ було виявлено основні складові його змісту, що представлені наступними фреймами: *міграція, територія, політичне життя, релігійне життя, соціальне життя та інтелектуальне життя*, кожен з яких, у свою чергу, метафорично репрезентується межах вивчених текстів.

У ході здійснення аналізу науково-популярного дискурсу увагу було сфокусовано лише на тих складових поля концепту, що були метафорично репрезентовані у тексті.

Звернення до фрейму зумовлене тим, що він має «більш чи менш конвенціональну природу, і тому здатен визначати та описувати те, що є найбільш «характерним» чи «типовим» у цьому соціумі чи суспільстві з його етно- та соціокультурними особливостями» [1, 119]. Крім того, ця інформаційна структура, як і метафора, відноситься до «механізмів, що забезпечують розуміння змісту концепту» [1, 119].

Фрейм *міграція* як складова концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ являє собою ситуаційний фрейм, що включає в себе як конкретні події, так і учасників цих подій, що розглядаються крізь призму усіх можливих соціальних взаємовідносин між ними.

У результаті дослідження фрейму *міграція* було виявлено, що різні його складові виражені за допомогою різних типів метафор. А саме, за допомогою природної метафори, точніше метафори води: «*stream of people*», «*current*», «*wave*», «*wave of settlement*» та ін.

Наприклад, у реченні «*If we imagine migration into American West to be streams of people flowing east, north, and west, then our task is to determine how many people these streams carried, where they came from, and what, so to speak, floated with them on their journey» (1, с. 183) метафора «*streams of people flowing east, north, and west*» сприяє розумінню того, що міграція являє собою різнобічно спрямований, стихійний процес. Ця інтерпретація підтверджується значенням дієслова «*to flow*»: «*to move freely and continuously*» [2, 451]. Уподібнення масового переселення людей вільній та безперервній течії води сприяє розумінню процесу міграції як некерованого переміщення великої кількості людей з однієї території на іншу.*

«*What ... floated with them*» - ще один метафоричний вираз, що вказує на той факт, що поселенці мають певні вірування, переконання, цінності та ідеали, що впливають на формування характерних особливостей американської нації. Дієслово «*to float*» у значенні «*to move slowly and without resistance in air or water*» [2, 449] у складі цієї метафори вказує на той факт, що переселенці не можуть не принести свою культуру на американську землю, що є цілком природним явищем.

Таким чином, в основі опису процесу міграції лежить розгорнута метафора, що актуалізує прототиповий сценарій переміщення потоків води, що є частиною універсальної концептуальної картини світу. При чому «вмикаються» тільки ті елементи сценарію, що є актуальними для створення образного уявлення про міграцію та відображають інтенцію автора.

Окрім природних метафор, використовуються також метафори транспортних засобів «*ship*», «*vessel*», які метафорично зображують колонії та поселення новоприбулих: «*The ship's captain had sole command of its course and was responsible for order on the vessel...*» (2, с.80); предметні метафори, такі як «*melting pot*», що традиційно використовується для

метафоричного зображення Сполучених Штатів та позначає різномірний склад американського суспільства, який з часом «переплавляє» представників різних націй та культур у єдину американську націю; креативні метафори, такі як «*Earth's only paradise*», що метафорично зображує американський континент як ідеальний життєвий простір; метафори родинних стосунків, наприклад, вираз «*an overdressed country cousin*» описує психологічний стан іммігрантів, що порівнюється зі станом сільського жителя, що приїхав до родичів у велике місто і намагається не вирізнитися серед них, що в нього не дуже добре виходить: «*They were like country cousin who overdresses when he comes to the big city*» [3, 277].

Аналіз способів метафоричної репрезентації фрейму *територія* концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ показав, що в її основі лежить базова метафора контейнера, що може актуалізуватися за допомогою метафори будівлі та її частин. Так у прикладі «*Their cumulative impact did not at first produce anything like a uniform society throughout the 2,000-mile-long and 50-mile-wide corridor that contained England's American colonies. Two quite different societies developed, one at each end of the corridor*» [4, 22] територія, на якій були розміщені англійські колонії, метафорично представлена у вигляді коридору.

Внаслідок метафоричного переносу американський континент зображений у вигляді будівлі, всередині якої є прохід, що з'єднує різні кімнати – територія, що за формою нагадує довгий вузький коридор, з обох боків якого знаходяться суспільства з різними підвалинами «*two quite different societies*», тобто північні та південні штати.

В інших прикладах фрейм *територія* репрезентується різними метафоричними конструкціями, до складу яких входять такі мовні одиниці, як *to contain* («*corridor contains colonies*»); *to shelter* («*the coast sheltered thousands of immigrants*»); *empty* («*the continent was not empty*»), оскільки його значення «*having nothing inside*» [2, 378] підтверджує зв'язок цього поняття з категорією *контейнеру*, який має певні межі та наповнення. Структурні елементи контейнеру (межі, внутрішнє наповнення) є основою для метафоричного розуміння змістів, закладених у фреймі *територія*.

Аналіз фрейму *політичне життя* показав, що для репрезентації смислів, закладених у концепті АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ, автори науково-політичних текстів про Сполучені Штати використовують п'ять основних видів метафори: рослинну, будівну, метафору дороги, військову та предметну метафору.

Оскільки рослинна, будівна та метафора дороги є конструктивними по своїй суті, тобто сприяють сприйняттю цільового фрейму як засобу позначення прогресивного розвитку та вдосконалення об'єкту чи явища дійсності, то смисли, що передаються цими метафорами, несуть у собі позитивну оцінку.

Так, концептуалізація політичного життя країни у вигляді рослини вказує на поетапність її формування, розвиток та вдосконалення: «*The company was not bound by the actions of the burgesses, but from this seed sprang the system of representative government that became the American pattern*» [5, 12]. У цьому прикладі міститься інформація про роль виборців у процесі обирання членів уряду. При цьому виборці представлені у вигляді зерна (*seed*), з якого з'являється паросток (*the system of representative government*). Використання предикату «*to spring*» - «*to move quickly and suddenly upwards or forwards as if by jumping*» [3, 1309] вказує на раптовість та швидкість утворення системи представницької влади у країні подібно до паростку, що «вистрибнув» із зерна.

Метафора дороги «... *the right Road of Improvement ...*» [3,99], в основі якої лежить базова метафора «*Life is a journey*» [4], характеризує роботу уряду як прогресивну діяльність і також сприяє її позитивній оцінці.

У прикладі «*The country house was the rising man's station to heaven (= governing class)*» [3, 99] семантика слова «*station*» у значенні проміжного пункту на дорозі, що веде до пев-

ної цілі, сприяє розумінню придбання майна як необхідного етапу для досягнення кінцевої мети – можливості знаходитись серед людей високого соціального рівня. Словосполучення «rising man» використовується на позначення людини, що робить кар'єру, а слово «heaven» - правлячого класу, що має привілеї та можливість управляти тими, хто знаходиться на нижчому соціальному рівні. Таким чином, ідея «дороги знизу угору», що лежить в основі цієї метафори, дозволяє розглядати кар'єрний ріст як одну з цінностей американського суспільства.

Для опису структур уряду часто використовується метафора будівлі. Наприклад, у виразі «*the backstairs of the government*» [3, 60] лексема *backstairs* у якості іменника у множині має значення «*rear or side stairs of the building*» (Oxford) та в якості прикметника «*secret or perhaps unfair: backstairs influence*» [3, 77]. Виходячи з цих дефініцій, можна дійти висновку, що якщо під буквальним значенням цього слова розуміються так звані «чорні сходи», зазвичай розташовані позаду будинку та призначені для того, щоб можна було непомітно заходити та виходити, то в комбінації зі словом «уряд» це поняття актуалізується у своєму предикатному значенні, завдяки якому характеризується діяльність політичної влади. Метафоричний вираз «*the backstairs of the government*» асоціюється у свідомості читача з кулуарними переговорами, завдяки яким приймаються важливі державні рішення. Таким чином, уявлення про планування будівлі накладається на вже наявне у свідомості читача уявлення про способи ведення політичної діяльності, а знання про фізичний об'єкт дозволяє структурувати сферу суспільних відносин.

На відміну від вище згаданих, військова метафора надає конфліктний характер опису політичного життя Америки. При описі політичних відносин між представниками різних партій у термінах військових дій, автори дають можливість читачеві уявити ступінь загострення суспільної боротьби, властивий політичному життю суспільства. Так, у прикладі «*The barrel of revolutionary gunpowder now needed a spark to make it explode*» [6, 23] автор звертається до метафоричної структури, у якій «бочка з порохом» символізує напруження політичної ситуації, під «іскрою» розуміється будь-яка подія, що загострює ситуацію і може спровокувати «вибух», тобто політичну кризу чи відкритий конфлікт. Військова лексика, що використовується для метафоричного зображення конфлікту, надає політичній ситуації негативну оцінку.

У результаті аналізу практичного матеріалу можна дійти висновку, що у фреймі *релігійне життя* концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ метафорично виражається церква у вигляді контейнера. Так, у прикладі «*Puritans were also of two minds as to whether reform could be accomplished within the Anglican Church*» [4, 13] на це вказує прийменник *within* і реформи виступають наповненням цього контейнера; у вигляді парасольки «*It was a convenient umbrella for all men of good will*» [3, 137], що завдяки своїй конструкції збирає та об'єднує людей. Крім функції об'єднання, релігія бере на себе роль бастиону: «*the bulwark of decency of his community*» [3, 99], де вона виступає у вигляді сили, що захищає моральні підвалини американського суспільства.

У наступному прикладі *релігія* представлена у вигляді їжі, складовими якої є обставини та емоції, що характеризують її: «*Persecution, religious pride, the love of contradiction are the food what the world commonly calls religion*» [3, 99]. В основі цієї метафори лежить базова метафора «*Ideas are food*», у якій світоглядні ідеї (релігія) сприймаються у вигляді фізичної сутності (їжі), без якої неможливе життя.

Аналіз способів метафоричного представлення фрейму *соціальне життя* показав, що в основі його концептуалізації лежить повсякденний досвід людини, пов'язаний із сприйняттям природних явищ, просторовою орієнтацією.

Так, спосіб життя американців представляється у вигляді стрімкого потоку води «*a rapid flowing life*», що, як відомо, вимагає від тих, хто в ньому опинився здатності до мит-

тевої реакції: «*Where a rapid flowing life informed a man of his tasks, he would be lost if he anchored himself to any fixed role*» [3, 199], тобто американець повинен бути готовим до несподіванок, що приготувало йому життя і виконання тієї самої соціальної ролі «*any fixed role*», тобто стабільність у виборі роду занять, могла б лише завадити. Метафоризація контексту відбувається завдяки предикації характеристик, що властиві природному явищу (потоків води), крім того, автор використовує театральну метафору для концептуалізації ставлення американців до свого роду занять.

У прикладі «*Since land, honor, and social status were, however, equated with being espanol, people ended to acquire the necessary Spanish ancestry as they rose in status*» [1, 14] метафорична концептуалізація відбувається внаслідок переносу уявлення про положення об'єкту у просторі на положення людини у суспільстві, в основі її лежить базова орієнтаційна метафора Дж. Лакоффа «*High status is up*». Вираз «*to rise in status*» несе в собі позитивну конотацію, оскільки з поняттям «верх» у свідомості людини пов'язаний виключно позитивний досвід.

Війна як вираження соціального конфлікту дуже часто концептуалізується у термінах генеральної репетиції («*the dress rehearsal*»), судового процесу над квакерами («*the decisive trial*»), тобто за допомогою театральної та судової метафори.

Метафоричний вираз «*the wealth of the world was a pie and that a bigger slice for one country meant a smaller slice for all the others*» [3, 99] ґрунтується на концептуалізації матеріальних благ у вигляді кулінарного виробу. Метафорична репрезентація багатства усього світу у вигляді пирога пов'язана з тим, що пиріг зазвичай призначений декільком людям, і перед уживанням у їжу його ділять на частини, і якщо він буде поділений не порівну, то хтось отримає більше, а хтось менше.

Фрейм *інтелектуальне життя* отримав метафоричну репрезентацію через природну, будівну та орієнтаційну метафору. При цьому інформація та інтелектуальна діяльність знайшли своє відображення у вигляді потоків води: «*the flood of information pouring out of America*» [3, 160], де крім природної метафори води використовується метафора-контейнер «*pouring out*», «*the currents of American thoughts*» та «*the stream of knowledge*».

Освітні заклади (університети та коледжі) представлені у вигляді курорту, музею і фортеці: «*Universities remained fashionable resorts for noblemen's sons ... continued to be the museum and the citadel of the nation's high-culture*» [3, 173], де концептуалізація університетів у термінах місць відпочинку, з одного боку, містить у собі негативну оцінку освітнього закладу, що призначений не для відпочинку, а для розумової праці. З іншого боку, згадка про те, що курорти були «модними» приносить іншу конотацію, оскільки у престижних університетах могли навчатися тільки заможні люди «*noblemen's sons*», у той час коли бідні не можуть дозволити собі відпочинок на модному курорті. У лексемах «**museum**» та «*citadel*» імплікується інформація про те, що рівень освіти, що забезпечується навчальними закладами, належить до однієї із суспільних цінностей, що символізують високу культуру нації «*nation's high-culture*».

Аналіз способів метафоричної репрезентації концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ показав, що розкриваючи смисли, що закладені у цьому концепті, автори науково-популярних текстів про історію, соціальне та політичне життя Сполучених Штатів Америки використовують різні засоби його концептуалізації. На матеріалі цих текстів було виявлено основні складові змісту концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ, що представлені фреймами *міграція, територія, політичне, релігійне, соціальне та інтелектуальне життя*, які у свою чергу репрезентуються у науково-популярних текстах за допомогою метафор. Найбільш продуктивними та найпоширенішими є природні метафори (рослинна та водна), метафори будівлі, дороги, просторові, військові, театральні метафори та метафори ро-

динних стосунків, що сприяють розумінню ціннісної системи та принципів концептуалізації та категоризації світу в американській концептуальній картині світу.

Список використаних джерел

1. White R. «It's your Misfortune and None of My Own»: A History of the American West / R. White. – Norman and London: University of Oklahoma Press, 1997. – 644 p.
2. Morris R. B. The Life History of the United States / R. Morris. – New York: Time-Life Books, 1993. – Vol.1. – 379 p.
3. Boorstin D. J. The Americans / D.J.Boorstin. – New York: A Caravelle Edition, Vintage Books, 1988. – 480 p.
4. Garraty John A. A Short Story of the American Nation / John A. Garraty. – Gouverneur Morris Professor Of History Columbia University: Harper Collins College Publishers, 1999. – 500 p.
5. Boller P.F. A More Perfect Union / P.F.Boller, Jr. R. Story. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1998. – 337 p.
6. Zeuske M. A Short History of the United States of America / M. Zeuske. – VEB Verlag Enzyklopedie Leipzig, 1989. – 180 s.

Література

1. Макаров М.Л. Интерпретативный анализ дискурса в малой группе / М.Л. Макаров. – Тверь: Изд. Твер. гос. ун-та, 1998.
2. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford, 2004.
3. Longman Dictionary of English Language and Culture. – Longman Group UK Ltd, 2000.
4. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980.
5. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 5-32.
6. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1988. – Вып. 23. – С. 5-20.